

NAU NOM VE U MEDICINSKOG FAKULTETA
UNIVERZITETA U BEOGRADU

Na sednici Nau nog ve a Medicinskog fakulteta u Beogradu, održanoj dana 28.4.2016. godine, imenovana je komisija za ocenu završene doktorske disertacije pod naslovom:

„Analiza kvaliteta života i psiholoških karakteristika ratnih veterana obolelih od hroni nog posttraumatskog stresnog poreme aja“

kandidata mr Tatjane Milenkovi , zaposlene na Klinici za mentalno zdravlje Klini kog centra u Nišu, kao specijalista medicinske psihologije. Mentor je Prof.dr Aleksandar Jovanovi .

Komisija za ocenu završene doktorske disertacije imenovana je u sastavu:

1. Prof.dr Aneta Laki , redovni profesor, Medicinski fakultet Univerziteta u Beogradu
2. Prof.dr Sr an Milovanovi , vanredni profesor, Medicinski fakultet Univerziteta u Beogradu
3. Doc.dr Vladimir Janji , docent, Medicinski fakultet Univerziteta u Kragujevcu

Na osnovu analize priložene doktorske disertacije, komisija za ocenu završene doktorske disertacije jednoglasno podnosi Nau nom ve u Medicinskog fakulteta slede i

IZVEŠTAJ

A. Prikaz sadržaja doktorske disertacije

Doktorska disertacija mr sci Tatjane Milenkovi napisana je na 88 strana i podeljena na sledeća poglavlja: uvod, ciljevi istraživanja, hipoteze istraživanja, metodologija, rezultati, diskusija, zaključak, literatura. U disertaciji se nalazi ukupno 19 tabela i 1 grafikon. Doktorska disertacija sadrži sažetak na srpskom i engleskom jeziku, biografiju kandidata, podatke o komisiji i spisak skraćenica korištenih u tekstu.

U **uvodu** je definisan pojam traume, traumatizma, psihološke traume. Opisano je koje sve vrste doživljaja imaju traumatogeni potencijal i kako traumu objašnjavaju različita psihološka stanja: biheviorizam, koji traumu posmatra kao emocionalno stanje i sistem uslovljavanja, sa usvajanjem patoloških obrazaca ponašanja, pri čemu nastaju promene u mozgu koje postaju „okidači“ za uzburkavanje u situacijama koje podsećaju na traumu i psihoanaliza, koja govori o tome da traumatsko iskustvo narušava mentalnu ekonomiku dovodeći do poremećaja ravnoteže koja se ispoljava u nastanku traumatske neuroze i slomu adaptivno-integrativnih mehanizama.

Detaljno je opisana traumatska neuroza kao posledica sloma mehanizama odbrane nastalih dejstvom traumatskog događaja koji izaziva strah i bespomoćnost, izraženu ekscitaciju vegetativnog nervnog sistema i na kraju slom psihološke ravnoteže. Opisani su poremećaji ponašanja terminima traumatske neuroze i osnovne manifestacije poremećaja u dnevnom i inoćnom funkcionisanju obolelog. Prikazani su osnovni tipovi reagovanja na traumu kao i vrste različitih istraživanja o tome koji su mehanizmi delovanja traume odgovorni za konkretne simptome narušenog funkcionisanja. Navedeni su fizički, emocionalni i kognitivni simptomi poremećaja.

Detaljno je prikazana nozografija stresogenih poremećaja kao i evolucija definicije posttraumatskog stresnog poremećaja kao dijagnostičke kategorije. Dat je kratak osvrt na paramedicinske razloge postavljanja dijagnoze posttraumatskog stresnog poremećaja, uzrokovane finansijskom dobiti kao i izbegavanjem krivične odgovornosti i procesnih obaveza, u forenzičkoj psihijatriji. Posebno je naglašen posttraumatski stresni poremećaj izazvan ratnim angažovanjem.

U skladu sa predmetom istraživanja dalje je predo ena detaljna evolucija koncepta kvaliteta života koji se definiše kroz individualni opažaj fizi kog i psihi kog zdravlja, odnosa sa okolinom, ose aja blagostanja. Naglašen je uticaj koji posttraumatski stresni poreme aj, sa akcentom na onaj izazvan u eš em u borbi, ima na kvalitet života i u tom smislu prezentovani su rezultati istraživanja više naših i stranih autora iz kojih se vidi negativan uticaj posttraumatskog stresnog poreme aja na kvalitet života.

Na kraju uvoda predstavljeni su razli iti teorijski koncepti li nosti. Naglašeno je me usobno dejstvo karakteristika li nosti i sredinskih faktora sa osvrtom na to kako posttraumatski stresni poreme aj uti e na li nost a potom i na to kako se izmene u li nosti dalje reflektuju na funkcionisanje obolelog u celini. Predo en je veliki broj istraživanja iz kojih se izdvajaju neke osobine li nosti koje karakterišu hroni nu formu poreme aja (agresivnost, nepoverljivost, otu enost, sklonost povla enju, impulsivnost).

Ciljevi rada su precizno definisani. Sastoje se u utvr ivanju razlika u kvalitetu života i psihološkim karakteristikama izme u veterana sa hroni nom formom posttraumatskog stresnog poreme aja i bez njega.

Hipoteze istraživanja bile su da postoji zna ajna razlika u kvalitetu života i psihološkim karakteristikama izme u veterana sa i bez hroni ne forme posttraumatskog stresnog poreme aja.

U poglavlju **Metodologija** istaknuto je da je istraživanje obavljeno na Klinici za mentalno zdravlje Klini kog centra u Nišu. Nakon uobi ajenog osipanja prvobitnog uzorka izdvojeno je 60 ispitanika u esnika oružanih sukoba na Kosovu tokom 1999. godine, pripadnika rezervnog sastava policije i vojske, muškaraca srpske nacionalnosti, koji su u periodu od juna do decembra 1999. godine le eni na Klinici za mentalno zdravlje od simptoma akutnog posttraumatskog stresnog poreme aja. Istraživanje je koncipirano kao prospektivna panel studija i izvedeno je od juna do decembra 2014. godine. Isti ispitanici su tako, prvo evaluirani zatim reevaluirani istim testovnim instrumentarijumom koji su inili: 1) Sociodemografski upitnik ad hoc konstruisan za ovu priliku, 2) Modul za dijagnozu PTSP a u okviru Strukturisanog klini kog intervjua, 3) Profil Index Emocija za ispitivanje psiholoških osobina, 4) WHOQoL-Bref-upitnik za ispitivanje kvaliteta života. Nakon primene testovne baterije ispitanici su podeljeni na grupu koja i posle 15 godina ispunjava kriterijume za dijagnozu poreme aja koji je postao hroni an i grupu koja više ne ispunjava kriterijume za dijagnozu poreme aja. Dobijene grupe su potom

pore ene izme u sebe, kao i sa rezultatima koje su iste grupe dobile ranije (horizontalno i vertikalno).

Rezultati su detaljno prikazani u poglavlju „rezultati“, a u tabelama je na pregledan i jasan na in vidljivo pore enje psiholoških karakteristika li nosti i opaženog kvaliteta života izme u grupe sa hroni nom formom posttraumatskog stresnog poreme aja i bez nje, kao i pore enje vrednosti pomenutih karakteristika danas u odnosu na period pre 15 godina u okviru istih grupa.

Diskusija je napisana sadržajno, doživljeno i argumentovano uz navo enje velikog broja naših i stranih istraživa a koji su se bavili temom kojom se bavio autor ovog rada uz neophodno pore enje njihovih i u ovom radu dobijenih rezultata.

Zaključak na sažet na in definiše dobijene rezultate uz prepoznavanje novih polja koja se otvaraju za budu a istraživanja. Koriš ena **literatura** sadrži spisak od 199 referenci.

B. Kratak opis postignutih rezultata

Nakon što je utvr eno da se pore ene grupe ne razlikuju zna ajno u pogledu osnovnih demografskih obeležja, te da eventualne razlike me u grupama ne mogu biti determinisane tim obeležjima, ustanovljeno je da se grupa sa hroni nom formom posttraumatskog stresnog poreme aja i grupa bez njega razlikuju u nekim od ispitivanih karakteristika dok se u nekim ne razlikuju.

U okviru grupe ispitanika sa hroni nom formom posttraumatskog stresnog poreme aja, nisu dobijene statisti ki zna ajne razlike izme u prose nih skorova na osnovnim dimenzijama PIE dobijenih prilikom sadašnje i prethodne evaluacije. Ipak, na osnovu vrednosti koje su prikazane, kod osoba sa PTSP uo en je izvestan porast inkorporacije, još izraženiji reprodukcije, ali, pre svega, smanjenje opozicionalnosti.

Tako e, ni kod ispitanika bez hroni ne forme poreme aja nisu uo ene statisti ki zna ajne razlike izme u prose nih skorova, na osnovnim dimenzijama PIE, dobijenih prilikom sadašnje i prethodne evaluacije. Uz relativnu konstantnost ostalih dimenzija PIE, uo eno je smanjenje intenziteta dimenzije nekontrolisanosti, a u istom periodu i još intenzivnije poja ana deprivacija kod ispitanika kod kojih je u prethodnom periodu došlo do povla enja simptoma PTSP. U grupi ispitanika sa hroni nim posttraumatskim stresnim poreme ajem nisu uo ene statisti ki zna ajne

razlike u prose nim skorovima na dimenzijama kvaliteta života merenih prilikom sadašnje (sad) i prethodne (pre) evaluacije.

U grupi ispitanika kod kojih je u periodu od prethodne evaluacije došlo do povla enja simptoma PTSP, u odnosu na prethodnu evaluaciju, prilikom sadašnje evaluacije uo en je zna ajno niži prose an skor na dimenziji psihi ko zdravlje.

Pore enjem grupa ustanovljeni su statisti ki zna ajno viši skorovi na pojedinim dimenzijama kvaliteta života u okviru grupe bez hroni ne forme poreme aja, po dimenzijama: Psihi ko zdravlje, Fizi ko zdravlje, Socijalne relacije i na kraju Opšte stanje, a pri reevaluaciji statisti ki je zna ajno ve a vrednost kod ove grupe na dimenziji Fizi ko zdravlje.

Pore enjem grupa u odnosu na psihološke karakteristike li nosti nisu dobijene statisti ki zna ajne razlike ni za jednu karakteristiku. Dakle, grupa ispitanika sa hroni nom formom poreme aja PTSP i grupa bez hroni ne forme poreme aja se nisu razlikovale na osnovu psiholoških karakteristika ni na prvoj evaluaciji ni na reevaluaciji.

C. Uporedna analiza doktorske disertacije sa rezultatima iz literature

Naši istraživa i ovog poreme aja upore uju i vrednosti na PIE kod standardnog uzorka, ranjenika i veterana, nalaze da veterani imaju znatno nižu reprodukciju, samozaštitu i konformizam a povišenu nekontrolisanost i deprivaciju (Trlaja et al, 1997). Ovi autori smatraju da „ako emocije služe prilago avanju i pomažu organizmu da se suo i sa klju nim problemima opstanka“ (Plutchik), onda su promene ponašanja ratnika uzrokovane potrebom da se prilagode borbi i ratištu. Zato su oni manje konformirani, više samosvojni (bias), manje okrenuti ljudima i vezivanju (reprodukcija), manje u strahu i više skloni rizi nim ponašanjima (zaštita i nekontrolisanost), a zbog istrgnutosti iz uobi ajenog društvenog miljea ose aju se napušteno i sebi prepušteni (deprivacija).

Pore enje izme u ispitanika u ovom istraživanju (ceo uzorak) i veterana u pomenutom radu govori o tome da sada postoji statisti ka zna ajnost razlika u izraženosti nekontrolisanosti, reprodukcije i biasa (viši na ovom uzorku) i samozaštite, opozicionalnosti, eksploracije (viši kod veterana iz pomenutog rada) kao i ranije, gde ostaje ista, odnosno viša nekontrolisanost, reprodukcija, bias na uzorku u ovom istraživanju, kao i viša samozaštita, opozicionalnost, eksploracija ali i depresivnost kod veterana iz pomenutog rada.

Pomenute razlike mogu, po mišljenju autora, biti posledica protoka vremena koji je ublažio samozaštitu, opozicionalnost, eksploraciju na uzorku u ovom istraživanju (prethodno istraživanje objavljeno 1997. godine, ovo izvršeno 2014. godine).

U drugom radu istraživača s prostora bivše SFRJ, autori nalaze visoke vrednosti na agresivnosti, deprivaciji, opozicionalnosti a niske na dimenzijama inkorporacije, reprodukcije, eksploracije i biasa (Mršić -Husar & Bogović 2008).

Tako se primećuje da su rezultati prezentovani u ovom radu u skladu sa sličnim nalazima drugih autora (Talbert et al, 1993; Lauterbach & Vrana, 2001) gde se vidi da su ispitanici koji su tada opažali svoj kvalitet života u domenu psihičkog i fizičkog zdravlja boljim, kao i svoje socijalne relacije bili, na neki način, „zaštićeniji“ od produblivanja patologije iako je dijagnoza akutnog poremećaja bila tada i kod njih postavljena. Ovo otvara pretpostavku da se potencijal za hronifikaciju nalazi u načinu na koji ispitanik posmatra sebe, svoje zdravlje, svoje relacije obzirom da je postignuto na upitniku koji meri kvalitet života dobrim delom odraz subjektivnog stava o tom kvalitetu i rezultat je samoprocene. Tako se, ovaj nalaz potvrđuje neka druga istraživanja u kojima je utražen protektivni značaj socijalnih faktora, odnosno socijalne podrške u smanjivanju štete koju je načinio posttraumatski stresni poremećaj (Kotler et al, 2001; Samardžić, 2003; Klarić et al, 2008).

Oštećenje fizičkog zdravlja kod hronične forme poremećaja opisuju Špirić i Samardžić koji nalaze psihogenu etiologiju endokrinog disbalansa obzirom da postojanje povrede glave nije uticalo na nivoe hormona kod traumatizovanih (Špirić & Samardžić, 2004).

Antićević i saradnici nalaze lošiji kvalitet života veterana u svim domenima u odnosu na kontrolnu grupu. Jačina simptoma poremećaja visoko korelira sa kvalitetom života veterana. Ipak i veterani bez hronične forme imaju oštećeno funkcionisanje i kvalitet života generalno u odnosu na kontrolnu grupu, što govori o lošem uticaju ratnog angažovanja nezavisno od dijagnoze (Antićević et al, 2012). Zatzick i saradnici na uzorku veterana nalaze značajnu razliku u kvalitetu života kod hronične forme poremećaja u odnosu na onu koja to nije, izmeću ostalog i u domenu fizičkog zdravlja (Zatzick et al, 1997). Schnurr i saradnici nalaze jasnu povezanost jačine posttraumatskog stresnog poremećaja i slabijeg kvaliteta života i u tom smislu intenzitet poremećaja je snažan prediktor kvaliteta života. Kada je fizičko zdravlje u pitanju, ta veza nije tako jaka, i jačina poremećaja, nalaze ovi istraživači, nije tako pouzdan prediktor fizičkog

zdravlja (Schnurr et al, 2006). Magruder zaključuje da izraženi simptomi poremećaja uzrokuju slab fizički i mentalni status, a slično nalazi i Richardson sa saradnicima koji kaže da veterani sa posttraumatskim stresnim poremećajem imaju niži mentalni i fizički kvalitet života što objašnjavaju depresivnošću u veterana (Magruder et al, 2004; Richardson et al, 2008).

Hoge i saradnici na studiji ratnih veterana iz Iraka godinu dana nakon povratka iz rata nalaze snažnu vezu između posttraumatskog stresnog poremećaja i problema sa fizičkim zdravljem. Oni konstatuju da skoro 17% njih i sada ispunjava kriterijume za dijagnozu i da je ona vezana za niži nivo opšteg zdravlja, više poseta lekaru, veći broj izgubljenih radnih dana i ozbiljnije somatske simptome, a Kang i saradnici govore o vezi između hronične forme poremećaja i hroničnog umora (Kang et al, 2002; Hoge et al, 2007).

D. Objavljeni radovi koji čine deo doktorske disertacije

1. **Milenković T, Jovanović A.** The impact of emotional characteristics in chronicity of posttraumatic stress disorder. *Psychiatria Danubina* 2016, Vol 28, No 2

E. Zaključak (Obrazloženje naučnog doprinosa)

Doktorska disertacija “**Analiza kvaliteta života i psiholoških karakteristika ratnih veterana obolelih od hroničnog posttraumatskog stresnog poremećaja**” mr Tatjane Milenković predstavlja originalni naučni doprinos u razumevanju hroničiteta posttraumatskog stresnog poremećaja. Ovim istraživanjem rasvetljeni su izvesni aspekti koji se odnose na psihološke osobine ratnih veterana kao i na njihov opažaj kvaliteta života. Predložene su izvesne osobine ličnosti koje mogu uticati na razvoj hroničiteta kao i koje su posledice hronifikacije koje komplikuju lečenje.

Rezultati ove doktorske disertacije bi mogli da pomognu u razumevanju hroničnog posttraumatskog poremećaja i ukažu na moguće strategije u njegovoj prevenciji i lečenju.

Ova doktorska disertacija je urađena prema svim principima naučnog istraživanja. Ciljevi su precizno definisani, naučni pristup je originalan i pažljivo odabran a metodologija rada je savremena

Rezultati su pregledno i sistematično prezentovani i diskutovani i iz njih su izvedeni odgovarajuće i zaključci.

Na osnovu svega navedenog, imajući u vidu dosadašnji naučni rad kandidata, komisija predlaže Naučnom veće u Medicinskom fakultetu Univerziteta u Beogradu da prihvati doktorsku disertaciju mr Tatjane Milenković i odobri njenu javnu odbranu radi sticanja akademske titule doktora medicinskih nauka.

U Beogradu, 20.5.2016.

Članovi komisije:

Prof.dr Aneta Laki

Prof.dr Srđan Milovanović

Doc.dr Vladimir Janjić

Mentor:

Prof.dr Aleksandar Jovanović
